

persona vilis, aut fama turpis, aut institutionis novitas, aut occulta professio? Nihil horum est. Omnia divina & humana jura permittunt quærere catholicam fidem; tenere autem & colere, per humanum certè jus licet, si de divino quamdiu erramus, incertum est: nemo imbecillitatem nostram terret inimicus (quamquam veritas atque animæ salus si diligenter quæsita, ubi tutissimè licet, inventa non fuerit, cum quovis discrimine quæri debeat) omnium dignitatum & potestatum gradus huic divino cultui devotissimè inserviunt: honestissimum est religionis nomen, & præclarissimum. Quid impedit tandem perscrutari atque discutere pia & sedula investigatione, utrùm hîc sit illud quod sincerissimè nosse, & custodire paucos necesse est, etiamsi omnium in id gentium voluntas favorque conspiret?

Cum inquiratur vera religio, sumendum exordium à catholica Ecclesia.

19. Quæ cum ita sint, fac nos, ut dixi, nunc primùm quærere, cuinam religioni animas nostras purgandas instaurandasque tradamus: proculdubio à catholica Ecclesia sumendum exordium. Plures enim jam christiani sunt, quàm si Judæi simulacrorum cultoribus adjungantur. Eorundem autem christianorum, cum sint hereses plures, atque omnes se catholicos velint videri, aliosque præter se hæreticos nominent, una est Ecclesia, ut omnes concedunt, si totum orbem consideres, referentior multitudine; ut autem qui noverunt affirmant, etiam veritate sincerior ceteris omnibus. Sed de veritate alia quæstio est: quod autem quærentibus satis est, una est Catholica, cui hæreses aliæ diversa nomina imponunt, cum ipsæ singulæ propriis vocabulis, quæ negare non audeant, appellentur. Ex quo intelligi datur, judicantibus arbitris quos

quos nulla impedit gratia, a cui sit catholicum nomen, ad quod omnes ambiunt, tribuendum. Sed ne id loquacissimè aut superflud quispian disserendum putet, una est certè, in qua ipsæ quodam modo etiam humanæ leges christianæ sunt. Nullum ego hinc præjudicium fieri volo, sed exordium quærendi opportunissimum judico. Non enim metuendum est, ne verus Dei cultus nullo proprio robore inixus, ab eis quos fulcire debeat, fulciendus esse videatur: sed certè perfectæ felicitatis est, si potuerit ibi verum inveniri, ubi & inquisitio ejus & retentio securissima est: si non potuerit, tum demum alio, quocumque periculo, adeundum, atque rimandum.

20. HIS igitur constitutis, quæ, ut opinor, ita justa sunt, ut obtinere apud te istam causam quovis adversario debeam, edam tibi ut possum, cujusmodi viam usus fuerim, cum eo animo quærerem veram religionem, quo nunc exposui esse quærendam. Ut enim à vobis trans mare abscessi, jam cunctabundus atque hæsitans, quid mihi tenendum, quid dimittendum esset (quæ mihi cunctatio in dies major oboriebatur, ex quo illum * hominem, cuius nobis adventus, ut nosti, ad explicanda omnia quæ nos movebant, quasi de cælo promittebatur, audivi, eumque excepta quadam eloquentia talem quales ceteros esse cognovi) rationem ipse mecum habui, magnamque deliberationem jam in Italia constitutus, non utrùm manerem in illa secta, in quam me incidisse poenitebat, sed quonam modo verum inveniendum esset, in cujus amorem suspiria mea nulli meliùs quàm tibi nota sunt. Sæpè

CAP. VIII.
Qua Augustinus via venerit ad catholicam religionem.

* Faustum
ex lib. 5.
Confess.
cap. 6.

N 3

a Nonnulli MSS. quod ei sit.

mihî videbatur non posse inveniri, magnique fluctus cogitationum mearum in academico- rum suffragium ferebantur. Sæpè rursus in- tuens, quantum poteram, mentem humanam tam vivacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putabam latere veritatem, nisi quòd in ea quærendi modus lateret, eumdemque ipsum modum ab aliqua divina auctoritate esse su- mendum. Restabat quærare, quænam illa es- set auctoritas; cum in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceretur. Occur- rebat igitur inexplicabilis silva, cui demum inseri multum pigebat: atque inter hæc sine ulla requie, cupiditate reperiendi veri animus agitabatur. Dissuebam me tamen magis ma- gisque ab istis, quos jam deserere proposue- ram. Restabat autem aliud nihil in tantis pe- riculis, quàm ut divinam providentiam lacry- mosis & miserabilibus vocibus, ut opem mi- hi ferret, deprecarer. Atque id sedulo facie- bam: & jam ferè me commoverant nonnullæ disputationes Mediolanensis * episcopi, ut non sine spe aliqua de ipso vetere Testamento multa quærare cuperem, quæ, ut scis, malè nobis commendata exsecrabamur. Decreveram- que tamdiu esse catechumenus in Ecclesia, cui traditus à parentibus eram, donec aut inveni- rem quod vellem, aut mihi persuaderem non esse quærendum. Opportunissimum ergo me ac valde docilem tunc invenire posset, si fuisset qui posset docere. Hoc ergo modo, & simili animæ tuæ cura ^a si diu te quoque af- fectum vides, & si jam satis tibi jactatus vi- deris, finemque hujusmodi laboribus vis im- per-

* Ambrosii.
Vid. lib. 5.
Confess. c.
13. & 14.

a

^a Editio Lov. omittit, si: cujus loco Er. & MSS. ha- bent, sit.

ponere: sequere viam catholicæ disciplinæ, quæ ab ipso Christo per Apostolos ad nos us- que manavit, & ab hinc ad posteros mana- tura est.

21. RIDICULUM, inquis, istud est, cum omnes hanc se profiteantur tenere, ac docere. Profitentur hoc omnes hæretici, ne- gare non possum; sed ita ut eis, quos illec- tant, rationem se de obscuris, imis rebus pol- liceantur reddituros: eoque Catholicam ma- ximè criminantur, quòd illis qui ad eam ve- niunt, præcipitur ut credant; se autem non jugum credendi imponere, sed docendi fontem aperire gloriantur. Quid, inquis, dici potuit, quod ad eorum laudem ^a magis pertineret? Non ita est. Hoc enim faciunt nullo robore præditi, sed ut aliquam concilient multitudi- nem nomine rationis: qua promissa naturali- ter anima gaudet humana, nec vires suas va- letudinemque considerans, sanorum escas ap- petendo, quæ malè committuntur nisi valen- tibus, irruit in venena fallentium. Nam VE- RA RELIGIO, nisi credantur ea quæ quis- que postea, si se bene gesserit dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, & omnino SINE QUODAM GRAVI AUCTORITA- TIS IMPERIO INIRI RECTE NULO PACTO POTEST.

22. Sed quæris fortasse vel de hoc ipso aliquam accipere rationem, qua tibi persua- deatur, non prius ratione quàm fide te esse docendum. Quod facillè potest, si modò æquum te præbeas. Sed ut commodè fiat, volo quasi respondeas interroganti: & primò dicas mihi, quare tibi videatur non esse credendum. Quod

N 4

ip-

^a Omnes MSS. Maxime pertineret.

CAPUT IX.
Catholica
Ecclesia
venienti-
bus præci-
pit fidem,
hæretici
promittunt
rationem.

a

Nihil vitii
esse in fide,
atque inter
credentem
& credu-
lum (quod
nomen cul-
pæ datur)
plurimum
interesse.

ipsa, inquis, credulitas, à qua creduli nominantur, vitium quoddam mihi videtur esse: alioquin hoc nomen non pro convicio objectare soleremus. Nam si suspiciosus in vitio est, eo quòd non comperta suspicatur: quantò magis credulus, qui hoc à suspicioso differt, quòd ille incognitis aliquam, iste nullam tribuit dubitationem. Interim accipio hanc opinionem ac distinctionem. Sed scis etiam curiosum non nos solere appellare sine convicio; studiosum verò etiam cum laude. Quamobrem adtende, si placet, etiam inter hæc duo quid tibi distare videatur. Id certè respondes, quòd quamvis uterque agatur magna cupiditate noscendi, curiosus tamen ea requirit, quæ nihil ad se adtinent: studiosus autem contrà, quæ ad sese adtinent requirit. Sed quia non negamus ad hominem pertinere conjugem, ac liberos, & eorum salutem, si quispiam peregre positus, quemadmodum valeant ac sese agant sua conjux ac liberi, omnes advenientes sedulo percontetur, magna utique ducitur cupiditate noscendi: & tamen hunc studiosum non vocamus, qui & magnopere scire vult, & ea quæ ad se maximè pertinent. Quare jam intelligis eo vacillare istam definitionem studiosi, quod omnis quidem studiosus ea nosse vult quæ ad se pertinent, non tamen omnis qui id agit studiosus vocandus est; sed is qui ea quæ ad animum nutriendum liberaliter atque ornandum pertinent, impensissimè requirit^a: tamen studentem rectè appellamus, præsertim addentes quid studeat audire. Nam etiam suorum studiosum possumus appellare, si

^a Editi vitiosè ferebant, impensissimè requirit, cum studentem rectè appellamus. Emendantur ex MSS.

si suos tantum diligit: non tamen adjunctione nulla, communi nomine studiosorum dignum putamus. Audiendi autem cupidum quemadmodum se sui haberent, non appellarem studiosum audiendi, nisi gaudens fama bona idipsum sæpè vellet audire: studentem verò etiam si semel. Refer nunc animum ad curiosum, & dic mihi, utrum si quis fabellam libenter audiret, nihil sibi omninò profuturam, id est, rerum ad se non pertinentium; neque id^a odiosè atque crebrò, sed rarissimè ac modestissimè, vel in convivio, vel in aliquo circulo, ullove consessu; videretur tibi curiosus? Non opinor: sed certè habens illius rei curam, quam libenter audiret, profectò videretur. Quapropter etiam curiosi definitio ea regula, qua studiosi, emendanda est. Vide igitur utrum & illa superiora emendanda sint. Cur enim non & suspiciosi nomine indignus sit, qui aliquando aliquid suspicatur; & creduli, qui aliquando aliquid credit? Itaque ut inter studentem alicujus rei & omninò studiosum, rursusque inter curam habentem atque curiosum, ita inter credentem & credulum plurimum interest.

23. SED nunc vide, inquires, utrum in religione credere debeamus. Neque enim si concedimus aliud esse credere, aliud credulum esse, sequitur ut nulla culpa sit in religionibus credere. Quid enim si & credere & credulum esse vitiosum est, quemadmodum & ebrium & ebriosum esse? Quod qui certum existimat, nullum mihi habere posse amicum videtur. Si enim turpe est aliquid credere, aut turpiter fa-

CAPUT X.
Turpe non esse credere in religione.

^a Quidam MSS. otiosè.

facit, qui amico credit, aut nihil amico credens, quomodo amicum vel ipsum vel se appellet non video. Hic fortasse dicas: Concedo aliquid aliquando esse credendum, nunc expedi quomodo in religione turpe non sit credere, antè quàm scire. Faciam, si potero. Quocirca ex te quæro, quid existimes in graviore culpa esse, religionem tradere indigno, an id quod ab eis qui illam tradunt dicitur, credere. Si quem dicam indignum non intelligis; eum dico, qui ficto pectore accedit. Concedis, ut arbitror, magis culpandum esse, tali homini pandere si qua sunt sancta secreta, quàm religiosus viris de ipsa religione aliquid affirmantibus credere. Neque enim te aliud respondere decuerit. Quare nunc fac putes eum adesse, qui tibi religionem sit traditurus: quonam modo illi fidem facturum es, vero animo te accedere, neque quidquam in te, quod ad hanc rem adtinet, doli atque simulationis esse? Dices, bona conscientia nihil te fingere, quantis poteris id ipsum asserens verbis, sed tamen verbis. Non enim animi tui latebras, ita ut intimè sciaris, homo homini aperire possit. At ille si dixerit: Ecce credo tibi, sed nonne est æquius, ut etiam tu credas mihi, cum tu beneficium, si aliquid veri teneo, sis accepturus, daturus ego? Quid respondebis, nisi esse credendum?

Rationi
percipiendæ idonei
perpauci:
via ad religionem tu-
fior, & tenenda ab
omnibus, fides.

24. Sed inquis: Nonne erat melius, rationem mihi redderes, ut ea quocumque me duceret, sine ulla sequerer temeritate? Erat fortasse: sed cum res tanta sit, ut Deus tibi ratione cognoscendus sit, omnes ne putas idoneos esse percipiendis rationibus, quibus ad divinam intelligentiam mens ducitur humana, an plures, an paucos? Paucos, ais, existimo.

Ho-

Horumne in numero esse te credis? Non est meum, inquis, hoc respondere. Illius ergo putas, etiam hoc tibi credere: quod quidem facit. Tu tantum memento, jam eum bis credidisse tibi incerta dicenti; te illi religiosè admonenti ne semel quidem velle credere. Verum fac ita esse, & vero animo te ad accipiendam religionem accedere, & ita paucorum te esse hominum, ut rationes quibus ad certam cognitionem vis divina perducitur, capere possis: quid, ceteris hominibus, qui tam sereno ingenio præditi non sunt, negandam religionem putas? An eos pedetentim quibusdam gradibus ad illa summa penetralia esse duce-dos? Vides planè quid sit religiosius. Neque enim tibi quivis homo in rei tantæ cupiditate ullo modo deserendus, aut respuendus videri potest. Sed nonne censens, nisi primò credat se ad id quod instituit perventurum, mentemque^a supplicem præbeat, & quibusdam magnis necessariisque præceptis obtemperans quadam vitæ actione perpurget, non eum esse aliter illa quæ purè vera sunt adepturum? Censens profectò. Quid ergo istis, quorum de genere te esse jam credo, qui facillimè divina secreta ratione certa capere possunt, si hac via veniant, qua illi qui primitus credunt, numquid tandem oberit? Non arbitror. Sed tamen ais: Quid eos morari opus est? Quia etsi facto sibi nihil nocebunt, nocebunt tamen exemplo ceteris. Vix enim est, qui de se tantum sentiat, quantum potest: sed qui minùs, excitandus est; qui ampliùs, reprimendus; ut neque ille desperatione frangatur, neque iste præcipitetur audacia. Quod facilè fit,

^a In quatuor MSS. *simplicem*.

fit, si etiam ii qui valent volare, ne cui sint periculoso invitamento, paulisper cogantur incedere, quā etiam ceteris tutum est. Hęc est providentia veræ religionis, hoc jussum divinitus, hoc à beatis majoribus traditum, hoc ad nos usque servatum: hoc perturbare velle atque pervertere, nihil est aliud quā ad veram religionem sacrilegam viam quærere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur quod volunt, possunt quò intendunt pervenire. Cujusmodi enim libet excellant ingenio, nisi Deus adsit, ^a humi repunt. Tunc autem adest, si societatis humanæ in Deum tendentibus cura sit. Quo gradu nihil firmiter in cælum reperiri potest. Ego quidem huic rationi non possum resistere; nam nihil sine cognitione esse credendum, qui possum dicere? Cùm & amicitia, nisi aliquid credatur, quod certa ratione demonstrari non potest, omnino nulla sit, & sæpè dispensatoribus servis sine ulla culpa dominorum credatur. In religione verò quid iniquius fieri potest, quā ut Dei Antistites nobis non fictum animum pollicentibus credant, nos eis præcipientibus nolimus credere? Postremò quæ potest esse via salubrior, quā idoneum primò fieri percipiendæ veritatis, adhibendo iis fidem, quæ ad præcolendum, & ad præcurandum animum sunt divinitus constituta? Aut si jam prorsus idoneus sis, circuire potiùs aliquantùm quā tutissimum est ingredi, quā & tibi esse auctorem periculi, & ceteris temeritatis exemplum?

CAPUT XI.
Credentes
ab opinan-
tium teme-
ritate quo-
modo alie-
ui,

25. QUARE jam superest ut consideremus, quo pacto hi sequendi non sint, qui se pollicentur ratione ducturos. Nam quomodo

^a Veteres libri constanter, *humo repunt.*

sine culpa possimus sequi eos qui credere jubent, jam dictum est: ad hos autem sponsores rationis, non modò sine vituperatione, sed etiam cum aliqua laude se venire nonnulli putant; sed non ita est. Duæ enim personæ in religione sunt laudabiles: una eorum qui jam invenerunt, quos etiam beatissimos judicare necesse est: alia eorum qui studiosissimè & rectissimè inquirunt. Primi ergo sunt ^a jam in ipsa possessione, alteri in via, qua tamen certissimè pervenitur. Tria sunt alia hominum genera, profectò improbanda ac detestanda. Unum est opinantium, id est, eorum qui se arbitrantur scire quod nesciunt. Alterum eorum qui sentiunt quidem se nescire, sed non ita quærunt, ut invenire possint. Tertium eorum, qui neque se scire existimant, nec quærere volunt. Tria sunt item velut finitima sibi in animis hominum distinctione dignissima, intelligere, credere, opinari. Quæ si per se ipsa considerentur, primum semper sine vitio est, secundum aliquando cum vitio, tertium numquam sine vitio. ^b Nam * intelligere magna & honesta vel etiam divina, beatissimum est. Intelligere autem superflua, nihil nocet; sed fortasse discere nocuit, cùm tempus necessariorum occuparent. Ipsa etiam noxia, non intelligere, sed facere, aut pati, miserum est. Non enim si quis intelligat, quomodo possit inimicus sine suo periculo occidi, intelligentia ipsa, ac non cupiditate reus est: quæ si absit, quid innocentius di-

^a Retr. 14.

Intellige-
re, credere,
opinari.

^b
* I. Retr.
14.

^a Sic MSS. At editi, *sunt etiam.*

^b Editi post, *numquam sine vitio*, addunt: *& hoc ad eandem beatitudinem referre debemus. In hac enim vita quantumcumque id sciatur, &c.* Retractatio ipsa est subsequentis sententiæ huc à libris translata.

Cicer. in
Orat. pro
Sylla.

dici potest? Credere autem tunc est culpandum, cum vel de Deo indignum aliquid creditur, vel de homine facile creditur. In ceteris vero rebus si quis quid credit, si se id nescire intelligat, nulla culpa est. Credo enim sceleratissimos conjuratos virtute Ciceronis quondam interfectos: atque id non solum nescio, sed etiam nullo pacto me scire posse, certo scio. Opinari autem duas ob res turpissimum est: quod & discere non potest, qui sibi jam se scire persuasit, si modo illud disci potest; & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est. Nam etiam si hoc ipsum quod de Cicerone dixi, scire se quisquam arbitratur, quamquam nihil eum impediat à discendo, quia res ipsa nulla scientia teneri potest: tamen quod non intelligit * multum interesse, utrum aliquid a mentis certa ratione teneatur, quod intelligere dicimus, an famæ vel litteris credendum posteris utiliter commendetur; profecto errat, neque quisquam error turpitudine caret. Quod intelligimus igitur, debemus rationi: quod credimus auctoritati: quod opinamur, errori. Sed intelligens omnis etiam credit: credit omnis & qui opinatur: non omnis qui credit intelligit: nullus qui opinatur intelligit. Hæc ergo tria si ad illa quinque hominum genera, quæ paulò ante commemoravimus, referantur, id est, duo probanda quæ priora posuimus, & tria reliqua vitiosa: invenimus primum beatorum genus ipsi veritati credere: secundum autem studiosorum amatorumque veritatis, auctoritati. In quibus b duorum generibus laudabiliter credi-

a Plerique MSS. menti certa ratione videatur.

b Sic MSS. Editi verò, In quibus duobus.

ditur. In primo autem vitiosorum, id est, eorum qui opinantur se scire quod nesciant, est profecto vitiosa credulitas. Cetera duo improbanda genera nihil credunt, & illi qui verum quærunt cum desperatione inveniendi, & illi qui omnino non quærunt. Et hoc dumtaxat in rebus ad aliquam pertinentibus disciplinam. Nam in alio vitæ actu, prorsus nescio quo pacto possit homo nihil credere. Quamquam in illis etiam qui se in agendo probabilia sequi dicunt, scire potius nihil posse, quam nihil credere, volunt videri. Quis enim quod probat non credit? Aut quomodo est illud quod sequuntur, si non probatur, probabile? Quare duo genera possunt esse adversantium veritati: unum eorum, qui scientiam tantum oppugnant, non fidem: alterum eorum, qui utrumque condemnant; qui tamen utrum in rebus humanis inveniri possint, rursus ignoro. Hæc dicta sunt, ut intelligeremus nos retenta fide illarum etiam rerum quas nondum comprehendimus, à temeritate opinantium vindicari. Nam qui dicunt nihil esse credendum nisi quod scimus, id unum cavent nomen opinionationis, quod fatendum est turpe ac miserimum: sed si a diligenter considerent plurimum interesse, utrum se scire quis putet, an quod nescire se intelligit, credat aliqua auctoritate commotus: profecto erroris, & inhumanitatis, atque superbiæ crimen vitabit.

26. QUÆRO enim, si quod nescitur, credendum non est, quomodo serviant parentibus liberi, eosque mutua pietate diligant, quos parentes suos esse non credant? Non enim ratione ullo pacto sciri potest: sed inter-

CAP. XII.
Credere
in multis
quàm
necessarium
ad humanam
societatem.

a Sola editio Lov. Sed si quis consideret.

terposita matris auctoritate de patre creditur; de ipsa verò matre plerumque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius potest, aliusque supponi, nonne potest decepta decipere? Credimus tamen, & sine ulla dubitatione credimus, quod scire non posse confitemur: quis enim non videat pietatem, nisi ita sit, sanctissimum generis humani vinculum, superbissimo scelere violari? Nam quis vel insanus eum culpandum putet, qui eis officia debita impenderit quos parentes esse crediderit, etiamsi non essent? Quis contrà non exterminandum iudicaverit, qui veros fortasse parentes minimè dilexerit, dum ne falsos diligat metuit? Multa possunt afferri, quibus ostendatur nihil omninò humanæ societatis incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non possumus tenere perceptum.

Tutissimum obtemperare sapientibus.

* I. Retr. 14.

27. Sed nunc accipe, quod jam facilius me tibi persuasurum esse confido. Cùm de religione, id est, cùm de colendo atque intelligendo Deo agitur, ii minùs sequendi sunt, qui nos credere vetant, rationem promptissimè pollicentes. Nam * nemini dubium est, omnes homines aut stultos, aut sapientes esse. Nunc autem sapientes voco, non cordatos & ingeniosos homines, sed eos quibus inest, quanta inesse homini potest, ipsius hominis Deique firmissimè percepta cognitio, atque huic cognitioni vita moresque congruentes: ceteros autem, cujusque modi artibus inertisque affecti sint, quolibet victu probandi sive improbandi, stultorum in numero deputaverim. Quæ cùm ita sint, quis mediocriter intelligens non planè viderit, stultis utilius atque salubrius esse præceptis obtempe-

ra-

rare sapientium, quàm suo iudicio vitam degere? Nam omne factum, si rectè factum non est, peccatum est: nec rectè factum esse ullo modo potest, quod non à recta ratione proficiscitur. Porrò recta ratio est ipsa virtus. Cui autem hominum virtus, nisi sapientis animo præstò est? Solus igitur sapiens non peccat. Stultus ergo omnis peccat, nisi in iis factis, in quibus sapienti obtemperaverit: à recta enim ratione talia facta proficiscuntur, nec, ut ita dicam, dominus sui facti stultus existimandus est, cùm est tamquam instrumentum ministeriumque sapientis. Quare si omnibus hominibus non peccare quàm peccare melius est; melius profectò stulti omnes viverent, si servi possent esse sapientium. Atque hoc si in rebus minoribus, ut in mercando vel colendo agro, in uxore ducenda, in suscipiendis educandisque liberis, in ipsa denique re familiari administranda expedire nemo ambigit, multò magis in religione. Nam & res humanæ promptiores ad dignoscendum sunt, quàm divinæ; & in quibuscumque sanctoribus & præstantioribus, quo majus eis obsequium cultumque debemus, eo sceleratiùs periculosiusque peccatur. Nihil igitur nobis restare a modo vides, quamdiù stulti sumus, si nobis vita optima & religiosa cordi est, nisi ut queramus sapientes, quibus obtemperando dominationem stultitiæ neque ita multum sentiemus, dum inest nobis, & evadere aliquando possumus.

28. HIC rursus oritur difficillima quæstio. Quonam enim modo stulti sapientem inveniant. TOM. I.

a Omnes MSS. *admodum vides*, sive quod idem est, *ammodum*.

CAP. XIII. Quis sapientia caret, non querit sapientem, nisi esse credat.

re poterimus, cum hoc nomen, tametsi nemo ferè audeat palàm, plerique tamen ex obliquo sibi vindicant, cum de rebus ipsis, quarum cognitione constat sapientia, ita inter se dissentiant, ut aut nullum eorum, aut a certum unum necesse sit esse sapientem? Sed quinam iste sit, cum ab stulto requiratur, quo pacto queat dignosci planè atque percipi, omninò non video. Neque enim signis quibuslibet cognoscere aliquid potest, nisi illud ipsum, cujus ea signa sunt, noverit. Atqui sapientiam stultus ignorat. Non enim ut aurum & argentum, ceteraque id genus, & cognoscere cum videas, & non habere concessum est; ita sapientiam mentis ejus oculo, qui ea careat, videri fas est. Sensu enim corporis quæcumque adtingimus, forinsecus nobis offeruntur: & ideo licet quoque res alienas oculis cernere, cum earum, vel ejus generis nos nihil habeamus. Quod autem intellectu capitur, intus apud animum est: nec id habere quidquam est aliud, quàm videre. Caret autem stultus sapientia: non igitur novit sapientiam. Non enim oculis eam posset videre: non autem potest videre & non habere, neque habere ac stultus esse. Nescit hanc igitur, & dum nescit, in alio loco cognoscere non potest. Non potest quamdiù stultus est, quisquam certissima cognitione invenire sapientem, cui obtemperando tanto stultitiæ malo liberetur.

Ita & Religio non quæritur, nisi esse credatur.

29. Huic igitur tam inmani difficultati, quoniam de religione quærimus, Deus solus mederi potest: quem nisi & esse, & humanis mentibus opitulari credimus, nec quærere quidem

a Er. & plures MSS. aut certè unum.

dem ipsam veram religionem debemus. Quid enim tandem tanto molimine investigare cupimus? Quid optamus adtingere? Quò pervenire desideramus? Eòne, quod esse, aut ad nos pertinere non credimus? Nihil est tali mente perversius. Tunc cum beneficium à me petere non aures, aut certè impudenter aures, inventionem religionis postulatum venis, cum Deum neque esse, neque si sit, curare nos putes? Quid si tanta res est, quæ nisi sedulo, atque omnibus viribus quæsita nequeat reperiri? Quid si ipsa difficillima inventio, ad capiendum quod inventum erit, mentem quærentis exercet? Quid enim oculis nostris hac luce jucundius, & familiarius? Quam tamen perpeti, atque tolerare post diuturnas tenebras nequeunt. Quid exhausto ægrotatione corpori accommodatius, quàm cibus & potio? Videmus tamen convalescentes refrenari atque cohiberi, ne saturitati valentium committere sese audeant, cibisque ipsis agere, ut ad illum morbum, quo eos repudiabat, revertantur. De convalescentibus loquor: quid, ipsos ægrotantes nonne urgemus, ut aliquid sumant? In quo profectò nobis cum tanta molestia non obtemperarent, si se illum morbum evasuros esse non crederent. Quando ergo tu te operosissimæ, ac laboriosissimæ inquisitioni dabis? Quando tantam, quanta ipsa res digna est, curam, negotiumque tibi audebis imponere, cum id quod quæris, esse non credas? Rectè igitur catholicæ disciplinæ majestate institutum est, ut accedentibus ad religionem fides persuadeatur ante omnia.

30. ITAQUE ille hæreticus (si quidem de his nobis sermo est, qui se christianos dici volunt) quam mihi rationem afferat, quæso te?

o 2

CAP. XIV.
Si nihil credendum est, nec ipsa esse re-
te?
li-

ligio cre-
detur. te? Quid est, unde à credendo, veluti à temeritate revocet? Si nihil me credere jubet, hanc ipsam veram Religionem ullam in rebus humanis esse non credo: quam cum esse non credo, non quaero. At ille, ut opinor, quaerenti monstraturus est: ita enim scriptum est: *Quaerens inveniet.* Ad eum igitur, qui me vetat credere, non venirem nisi aliquid crederem. Estne ulla major dementia, quam ut ei sola, quae nulla scientia subnixata est, fide displiceam, quae ad eum ipsum me sola perduxit?

Matt. 7. 8.

Christo
creden-
dum esse
docent om-
nes etiam
haeretici. 31. Quid quod omnes haeretici Christo nos credere hortantur? Possunt ne magis sibi adversari? In quo dupliciter urgendi sunt. Primum quaerendum ab his, ubi sit ratio quam pollicebantur, ubi objurgatio temeritatis, ubi praesumptio scientiae. Si enim turpe est sine ratione cuiquam credere, quid expectas, quid satagis, ut alicui sine ratione credam, quod facilius tua ratione duci possim? An firmum aliquid superaedificabit ratio tua fundamento temeritatis? Secundum illos loquor, quibus credendo displicemus. Nam ego credere ante rationem, cum percipiendae rationi non sis idoneus, & ipsa fide animum excolere excipendis seminibus veritatis, non solum saluberrimum judico, sed tale omnino, sine quo aegris animis salus redire non possit. Quod illis cum deridendum, & plenum temeritatis videtur, profecto ut Christo credamus, agunt impudenter. Deinde fateor me jam Christo credidisse, & in animum induxisse, id esse verum quod ille dixerit, etiamsi nulla ratione fulciatur: hoc, haeretice, principio me a docturus es? Sine paulu-

a

a Plures MSS. ducturus es.

Iulium mecum ipse considerem (quoniam Christum ipsum, quomodo apparere hominibus voluit, qui istis etiam vulgaribus oculis visus esse praedicatur, ego non vidi) quibus de illo crediderim, ut ad te jam tali fide praestructus accedam. Nullis me video credidisse, nisi populorum atque gentium confirmatae opinioni, ac famae admodum celeberrimae: hos autem populos Ecclesiae catholicae mysteria usquequaque occupasse. Cur non igitur apud eos potissimum diligentissime requiram, quid Christus praeeperit, quorum auctoritate commotus, Christum aliquid utile praecipisse jam credidi? Tune mihi melius expositurus es quid ille dixerit, quem fuisse aut esse non putarem, si abs te mihi hoc commendaretur a esse credendum? Hoc ergo credidi, ut dixi, famae, celebritate, consensione, vetustate b roborata. Vos autem & tam pauci, & tam turbulenti, & tam novi, nemini dubium est, c quam nihil dignum auctoritate praefereatis. Quae igitur ista tanta dementia est? Illis crede, Christo esse credendum; & a nobis disce, quid dixerit. Cur obsecro te? Nam si illi deficerent, nec me quidquam docere possent; multo facilius mihi persuaderem, Christo non esse credendum, quam de illo quidquam, nisi ab iis, per quos ei credidisset, discendum. O ingentem confidentiam, vel potius ineptiam! Ego te doceo, quid Christus praeeperit, cui credis. Quid si non ei crederem, num aliquid de illo me docere posses? Sed oportet, inquit, ut credas. Num vobis eum commendand-

a

b

c

o 3 ti-
a Vaticani quatuor, & nonnulli e Gallicanis MSS. non esse credendum.

b In MSS. roborata.

c Plures MSS. quin.

tibus? Non, inquit: nam nos, illos qui ei credunt, ratione ducimus. Cur igitur illi credam? Quia fama fundata est. Utrum per vos, an per alios? Per alios, inquit. Illis ergo credam, ut tu me doceas? Deberem fortasse; nisi me hoc illi præcipuè monerent, ut omnino ad te non accederem: dicunt enim perniciosas vos habere doctrinas. Respondebis, Mentiantur. Quomodo igitur eis de Christo credam, quem non viderunt; de te non credam, quem nolunt videre? Scriptis, ait, crede. At scriptura omnis, si nova & inaudita proferatur, vel commendetur à paucis, nulla confirmante ratione, non ei, sed illis qui eam proferunt, creditur. Quamobrem scripturas istas si vos profertis, tam pauci & incogniti, non libet credere. Simul etiam contra promissum facitis, fidem potius imperando, quam reddendo rationem. Rursus me ad multitudinem famamque revocabis. Cohibe tandem pertinaciam, & nescio quam indomitam propagandi nominis libidinem: & mone potius, ut huius multitudinis primates quæram, & quæram diligentissimè ac laboriosissimè, ut ab his potius de his litteris aliquid discam, qui si non essent, descendum omnino esse nescirem. Tu verò in latebras tuas redi, nec quidquam insidiare sub nomine veritatis, quam conaris eis adimere, quibus auctoritatem ipse concedis.

Christus
ipse maxi-
mè exegit
fidem.

32. Si autem Christo etiam credendum negant, nisi indubitata ratio reddita fuerit, christiani non sunt. Nam id adversus nos Pagani quidam dicunt, stultè quidem, sed non sibi adversi, nec repugnantes. Hos vero quis ferat ad Christum se pertinere profiteri, qui nisi apertissimam rationem stultis de Deo protulerint, nihil credendum esse contendunt? At ipsum

sum videmus quantum illa, cui & ipsi^a credunt, docet historia, nihil prius, neque fortius, quam credi sibi voluisse: cum illi nondum essent idonei, cum esset, ad divina percipienda secreta. Quid enim aliud agunt tanta & tam multa miracula, ipso etiam dicente illa fieri non ob aliud, nisi ut sibi crederetur? Fide ille stultos ducebat, vos ratione ducitis. Clamabat ille ut crederetur, vos reclamatis. Laudabat credentes ille, vos objurgatis. Nisi verò, aut in vinum aquam converteret, ut alia omittam, si nihil tale facerem, sed docentem homines sequi possent: aut nihil pendenda vox illa est: *Credite Deo*, Joan. 14. 1. & *mihī credite*: aut temeritatis ille culpandus est, qui cum in domum suam venire noluit, solo ejus imperio pueri sui morbum credens esse cessurum. Ergo ille afferens medicinam, quæ corruptissimos mores sanatura esset, miraculis conciliavit auctoritatem, auctoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit religionem: quam non solum hæreticorum ineptissima novitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veterinosus error violenter adversans, aliqua ex parte convelleret.

33. QUAMOBREM tametsi docere non valeo, monere tamen non desino: ut quoniam multi se sapientes videri volunt, neque utrum sint stulti, dignoscere facile est; omnintentione, votisque omnibus, gemitibus denique, vel etiam, si fieri potest, fletibus Deum deprecere, ut te ab erroris malo liberet, si tibi beata vita cordi est. Quod facilius fiet, si præceptis ejus, quæ tanta Ecclesiæ catholicæ

CAP. XV.
Sapientia
Dei incarnata, via
ad religionem com-
modissima.

^a Veteres libri, cedunt.

auctoritate firmata esse voluit, libens obtemperes. Cùm enim sapiens sit Deo ita mente conjunctus, ut nihil interponatur quod separet, Deus enim est veritas; nec ullo pacto sapiens quisquam est, si non veritatem mente contingat: negare non possumus inter stultitiam hominis, & sincerissimam Dei veritatem medium quiddam interpositam esse hominis sapientiam. Sapiens enim, quantum datum est, imitatur Deum; homini autem stulto, ad imitandum salubriter, nihil est homine sapiente propinquius: quem quoniam, ut dictum est, intelligere ratione non facile est, oportebat quædam miracula ipsis oculis admoveri, quibus utuntur stulti multò quàm mente commodiùs, ut commotorum auctoritate hominum priùs vita moresque purgarentur, & ita rationi accipiendæ habiles fierent. Cùm igitur & homo esset imitandus, & non in homine speronenda; quid potuit indulgentius & liberalius divinitus fieri, quàm ut ipsa Dei sincera, æterna, incommutabilisque Sapientia, cui nos hæerere oportet, suscipere hominem dignaretur? Qui non modò illa faceret, quibus ad sequendum Deum invitaremur; sed etiam illa pateretur, quibus à sequendo Deo deterrebamur. Nam cùm adipisci certissimum ac summum bonum nemo possit, nisi id plenè perfectèque dilexerit; quod nullo pacto fiet, quamdiù mala corporis, atque fortuita formidantur: ille nascendo mirabiliter, & operando conciliavit caritatem; moriendo autem & resurgendo exclusit timorem. Jam verò talem se in ceteris rebus omnibus præbuit, quas persequi longum est, ut & divina clementia quò porrigi, & humana infirmitas quò possit evehi, sentiremus.

HÆC

34. HÆC est, crede, saluberrima auctoritas, hæc priùs mentis nostræ à terrena in habitatione suspensio, hæc in Deum verum ab hujus mundi amore conversio, sola est auctoritas, quæ commovet stultos ut ad sapientiam a festinent. Quamdiu intelligere sincera non possumus, auctoritate quidem decipi miserum est; sed certè miserius non moveri. Si enim Dei providentia non præsidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum. Sin verò & species rerum omnium, quam profectò ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manare credendum est, & interior nescio quæ conscientia Deum querendum, Deoque serviendum meliores quosque animos quasi publicè privatimque hortatur; non est desperandum ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, quo velut gradu certo innitentes, ad tollamur in Deum. Hæc autem, seposita ratione, quam sinceram intelligere, ut sæpè diximus, difficillimum stultis est, dupliciter nos movet, partim miraculis, partim sequentium multitudine. Nihil horum est necessarium sapienti: quis negat? Sed id nunc agitur, ut sapientes esse possimus, id est, inhærere veritati: quod profectò sordidus animus non potest. Sunt autem sordes animi, ut brevè explicem, amor quarumlibet rerum, præter animum & Deum: à quibus sordibus quantò est quis purgator, tantò verum faciliùs intuetur. Verum igitur videre velle, ut animum purges, cùm ideo purgetur ut videas, perversum certè atque præposterum est. Homini ergo non valenti

ve-

CAP. XVI.
Auctoritas
divinitus
constituta,
quæ partim
miraculis, partim
sequentium
multitudine
moveret
ad fidem.

a

b

a Plerique MSS. *festinetur*. Quidam, *festinentur*.

b Sic MSS. At editi, & *interiori nescio qua conscientia*.